

Szerelmes falurajz

Egy etnológus széljegyzetei Zalabai Zsigmond falurajzaihoz¹

JÓZSEF LISZKA

Loving Village Studies. An Ethnologist's Marginal Notes to Zsigmond Zalabai's Village Studies

Keywords: descriptive statistics of a country; sociography; ethnology; village study; rural sociology; Hungarians in Slovakia; Ipolypásztó; Pastovce; Zsigmond Zalabai (1948–2003)

1.

Kicsit távolabbról kezdem, s (reményeim szerint) gyorsan ki fog derülni, hogy miért. Az első újkori országleíró, statisztikai, helyismereti tudást prezentáló munkák a 18–19. században Európa-szerte, az adott ország állapotának valós és megbízható megismerése céljából, általában kifejezetten az illetékes uralkodóházak kezdeményezésére születtek. Aztán persze önjáróvá váltak, részben szakosodtak gazdasági, életmódbeli, kulturális, vallási, majd lassanként (a mai értelemben véve is) néprajzi irányban. Magyar(országi) vonatkozásban ide sorolhatjuk Bartholomeides Lászlótól és Bél Mátyástól kezdve Korabinszky János Mátyáson, Vályi Andráson és Fényes Eleken át egészen Csaplovics Jánossal² bezárólag sok mindenkinek a munkásságát. Ők jobbára országos áttekintéseket adtak, de születtek helyi adatokból kiinduló, hatásukat tekintve sokszor mégis országos fokú, jobbító szándékú kezdeményezések (hogy csak Berzeviczy Gergely, Tessedik Sámuel, Majer István, František Šujanský vagy Juraj Fándly munkásságát említsem). Noha a maguk nemében némelyikük forradalminak bizonyult, általános jellemzőjük mégis az volt, hogy a fennálló hatalom, valamiféle „gon-

---

1 A tanulmány „A Szlovákiai magyar társadalom változásai az utóbbi 100 évben, különös tekintettel a mindennapi kultúrára” című APVV-20-0036 projekt keretében készült.

2 Mivel sokuk a többnemzetiségű Felső-Magyarországról származott, (alighanem) hungarus tudattal bírtak, viszont műveiket jobbára latinul, németül, s csak kisebb részben magyarul vagy szlovákul írták, korabeli (és mai) névhasználatuk is visszatükrözi ezt az etnikai és nyelvi sokszínűséget: Bartholomeides László (Ladislaus Bartholomaeides, Ladislav Bohuslav Bartholomeides), Bél Mátyás (Matthias Beel, Matej Bel), Csaplovics János (Ján Čaplovič, Johannes von Csaplovics), Korabinszky János Mátyás (Johann Matthias Korabinsky, Ján Matej Korabinský) stb.

doskodó állam” munkáját segítették, miközben felvilágosító céljaik is voltak. (vö. Kósa 2001, 28–36. p.; Liszka 2016; Slavkovský 2012, 14–23. p.; Urbancová 1987, 11–33. p.) Ezzel a folyamattal párhuzamosan, olykor egymásból leágazva a felvilágosodás és romantika korának nemzetté válásának, a modern európai nemzetek megkonstruálásának a folyamataiban tevékeny részt vállaltak az adott nemzet folklóráját dokumentáló, azt az éppen kiépülő nemzeti kultúrák egyik alappillérvé tevő folklórkutatók. Előbbi százból az etnográfia, a statisztika, demográfia, gazdaságtudományok nőttek ki, az utóbbiból pedig a folklorisztika mint tudományág.

Ahova ez a szemle irányul, az viszont nem az akadémiai tudományos diszciplínák világa, hanem a korábbiakon alapuló, sokszor szépirodalmi kvalitásokat is felmutató szociográfia. És hát ebbe a fentebb vázolt körbe illeszkedik a két világháború közötti magyar falukutató mozgalom azzal az alapvető különbséggel, hogy az korántsem a fennálló hatalom felkérésére, megbízásából, hanem éppenséggel azzal szemben fogalmazta meg látleteit (nota bene Kovács Imrét *A néma forradalom* című, 1937-ben megjelent szociográfiája miatt, „nemzetgyalázás és osztályellenes izgatás” címen néhány hónapos fogházra is ítélték). (Vö. Bartha Á. 2014; Kovács I. 1989) E korszak legjelesebbjei, az említett mellett, Erdei Ferenc, Féja Géza, Illyés Gyula, Szabó Zoltán és társaik (vö. Erdész szerk. 1993; Kósa 2001, főleg: 170–180. p.; Varga–Patyi 1972) a szaktudományok (társadalomtudományok, etnográfia, folklorisztika, történettudomány) felé is leágazó szépirodalmi szociográfiát műveltek, s hozzájuk bizonyos fokon, hogy hazai tájakra evezünk, kapcsolódott az 1920-as évek második felében a cseh-szlovákiai magyar fiatalok falukutató mozgalma, a Sarló is. Révay József *Kisnemesek Tajnán* című társadalomtörténeti munkája (Révay 1942) vagy Bónis György szinte elfeledett tanulmánya a Garam menti egykéről (Bónis 1941) szintén ebbe a kategóriába sorolható.

A második világháború után a szlovákiai magyar szellemi élet kezdetben (jószerével a rendszerváltásig) meglehetősen egyoldalú volt. Hiányoztak a szakképzett és ütőképes társadalom- és kultúrakutatók (történészek, néprajzosok, szociológusok stb.). Így a helyi társadalom állapotának a bemutatására, egyszersmind a nem létező társadalomtudományokat is helyettesítve, kezdetben inkább az irodalmárok vállalkoztak. Szépíróink, amellet, hogy „a” szlovákiai magyar regény megírásán fáradoztak (sikertelenül), letettek az asztalra néhány szociografikus-néprajzi-történeti ihletettségu falurajzot. Ezek szépirodalmi kvalitásait nem tisztzem megítélni, viszont a néprajztudomány szempontjából értelmezhetőek, értékelhetőek, és a megfelelő helyen majd még vissza is térek rájuk.

Most azonban még egy kisebb kitérőt kell tennem. A szlovákiai magyar néprajzi érdeklődés voltaképpen a kezdetektől fogva, és lényegében programszerűen, alkalmazott néprajz akart lenni. A kutatások célja tehát sosem a belőlük fakadó analízis és komparatiztika, nem az esetleges törvényszerűségek feltárása, az észlelt és rögzített jelenségek szélesebb (történeti és földrajzi) keretek közé helyezése, értelmezése volt,

hanem viszonylag szűk merítéssel, a magyar (vagy annak tartott) jelenségekre szűkítve, elsősorban a népzene és -tánc, a viselet és a szokások, kicsit a tárgyalkotó népművészet területéről nyersanyag gyűjtése a neofolklorizmus (színpadi folklór, de még a tánc-házmozgalom is ide sorolható) számára. Egy aránylag szűk keret tehát: gyűjtés, az eredmények alkalmazása az éneklő- és néptáncsoportok fellépéseihez, s ezáltal egyrészt a „népi értékek” visszajuttatása a néphez. Némileg szofisztikáltabb, amikor a néprajzi kutatások eredményei az adott népcsoport önismeretét és identitását hivatottak erősíteni.³ Az 1918 után rendkívül lassan kibontakozó szlovákiai magyar néprajzi tudományosság (de valójában jellemző ez a történeti kutatásokra is) célja folyamatosan ez, a nemzeti önismeret, nemzeti identitás erősítése volt, majdhogynem a rendszerváltásig. Még az olyan munka, mint Putz Éva 1942-ben megjelent koloni lakodalom-monográfiája, amely jöllehet friss szemléletű, strukturalista felfogásban fogant és íródott, sem épült be az egyetemes magyar tudományosságba. Kolonban viszont ez lett a *lagzis könyv*, amely minden helyi család birtokában megtalálható volt, s hosszú ideig afféle, a lokális identitás sorvezetőjeként funkcionált a lakodalmak megszervezése során, noha ezzel a mindennapi gyakorlattal szemben jóval markánsabban rányomta a bélyegét a helyi neofolklorizmus, a színpadi folklór megnyilvánulási formáira. Ami pedig ugyancsak a helyi, illetve az így felfogott nemzeti identitás erősítésének a szolgálatában

3 Példa erre egy, a két világháború közötti katonakönyvek „objektív”, forrásközlésszerű publikálásának az esete. Annak idején a kézirat egyik (?) lektora én lehettem, s mivel a begépelte anyagban semmi kivetnivalót nem találtam, fontos kordokumentumnak tartván, javasoltam a kiadást. Miután megjelent (Tipary 2003), valahogy eljutottak hozzám a kérdéses, eredeti katonakönyvek fénymásolatai. Nos, ebből viszont kiderült, hogy amíg a publikációban kizárólag magyar nyelvű szövegek szerepelnek, az eredeti dokumentum tele van cseh, szlovák és német bejegyzésekkel is. Ezeket viszont a kötet összeállítója nem tartotta fontosnak „gyökereink” megismeréséhez. Nem állítom, hogy rossz szándékkal, de mégiscsak hamis képet rajzolt tehát a kultúra egy szeletéről, a katonakönyvekről. Ami persze nem „szlovákiai magyar találmány”, legfeljebb anakronizmus. A felvilágosodás és romantika nemzetté válási folyamataiban az illetékes folklórgyűjtések szinte egytől-egyig ezt tették: célzottan az adott nemzeti nyelvek produktumait gyűjtötték, aztán még utólag is csemegéztek belőle az adott nemzet éppen formálódó önismerete, identitása számára értékesnek gondolt darabokat, illetve kigyomlálták közülük a nem németnek, nem magyarnak, nem szlováknak stb. tartott, idegen elemeket. Ennek jó példája František Šujanský esete, akinek folklórszertikai gyűjtéseiről, s főleg arról a szemléletmódról, amit nemcsak ő, hanem szelvében Európában szinte mindenki képviselt a 19. században, Gabriela Kiliánová adott képet. A folklórgyűjtés mint a nemzeti kultúra megkonstruálásának eszköze „projektum” keretében Šujanský kizárólag a tiszta és szép szlovák szövegeket rögzítette, pontosabban: rögzített más is, de publikálni már csak azokat publikálta. S ezzel hamis képet nyújtott a gyűjtőterülete korabeli kultúrájáról, hiszen ott minimálisan németül, magyarul, cigányul, lengyelül is beszéltek, ami nyilvánvalóan tükröződött a korszak beszélt szlovák nyelvében is. Az idegen kifejezéseket, mondat- és szövegtörödékeket viszont rendre kigyomláta, s ezzel egy steril, a valósággal köszönőviszonyban sem álló nyelvet, távolabbról: kultúrát konstruált. (vö. Kiliánová 2000)

állt. (Vö. Sándor E. 1989, 157–158. p.) Az alkalmazott néprajz egyik tipikus küldetését teljesítette tehát. Közben nem volt a tudománynak sem szakembergárdája, sem intézményi hálózata, és ez a hiány a fentebb vázolt szemléletmód konzerválását segítette. Ebbe a keretbe illeszkednek a második világháború utáni szociográfiai falurajzok is.

A rendszerváltást követően mind Magyarországon, mind a szlovákiai magyar nyelvterületen se szeri, se száma a különféle falumonográfiáknak (ide alighanem macskakörmök kellettek volna), a különféle tájismereti sorozatoknak, ismereteket összegző, ismereteket terjesztő publikációknak. Elméleti téren is kazalnyi az irodalom (vö. Bartha Á. 2014; Borbély 2023 stb.), viszont a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján, ráadásul a korabeli Csehszlovákiában még korántsem ez volt a helyzet...

Alighanem Sütő András: *Anyám könnyű álmot ígér* címen, először 1970-ben napvilágot látott „naplójegyzetei” hatására (is) készült el az első szlovákiai magyar falurajz, Duba Gyula *Vajúdó parasztilága* (Duba 1974), majd nem sokkal utána Gál Sándor jóval líraibb megformáltságú, Sütőéhez inkább hasonlítható munkája, a *Mesét mondok, valóságot*. (Gál 1980) Jómagam ezek valamiféle betetőzéseként fogom fel a fél évtized múltán megjelent Zalabai-falurajzot. (Zalabai 1984a; Zalabai 1985a) A kötetben való megjelentetésekkel párhuzamosan néhány részlet a korabeli periodikákban is napvilágot látott (Zalabai 1984b; Zalabai 1985b), s néhány év elteltével a két könyv anyagát a kiadó, lévén amúgy is összetartozik, egy kötetben is közreadta. (Zalabai 1988) A kor olvasója nem tudhatott arról, hogy mindegyik addigi szövegkiadás csonka. Hiányzik a második kötetet záró, a jogfosztottság éveit bemutató fejezet, ami jóval később, a *Tiszatájban* látott napvilágot. (Zalabai 1994a; Zalabai 1994b)⁴ Nem is a tágan vett szakmai tartalom(változások) okán, hanem inkább a korszak, az 1980-as évek közepe cenzúrájának és öncenzúrájának természetrajzát jobban kiismerendő, érdemes lenne egyszer a kései közlést jegyzetelő Zalabai által emlegetett, egyre csonkuló szövegvariánsokat összevetni. Mert a *Tiszatájban* megjelent eredeti szövegen is érződnek a sok helyütt a hatalomnak tett gesztusok (a Plevza-, Husák-idézetek például), ami alighanem a szerző által előre följánlott vámdíj lett volna azért cserébe, hogy a neki fájó (és nekik kényelmetlen) eseményeket el tudja mondani. Ez kevés volt, jöttek a lektorinak mondott, valójában cenzori észrevételek, mígnem „az őskézirathoz viszonyítva a lektori véleményezés, valamint a többszöri »átigazítás«, átszerkesztés során egyik megalázó procedúrától a másik megalázó procedúráig egyre csak sorvadt, apadt. A kéziratáramban levő szövegváltozatok jól szemléltetik, miképpen csorbultak meg

4 Ez akkor ilyen világ volt. Még ennél is később, közvetlenül a rendszerváltás előtt szerkesztett, de már a rendszerváltás után (!) megjelent, a két világháború közti szlovákiai magyar néprajzi kutatásokról szóló könyvem zárófejezetét (az 1938–1945 közti időszakról) szerkesztői „tanácsra”, biztos, ami biztos alapon (ez tehát, ha az iniciativa nem is tőlem származott, alighanem inkább öncenzúrának minősül), le kellett vágnom a kötet végéről. (Liszka 1990)

még a részizgazságok is, egy abszurd még »részebb« igazság szellemében” – emlékszik vissza Zalabai a kérdéses szövegrész publikálása során. (Zalabai 1994b, 71. p.)

Zalabai a *Tiszatáj* hasábjain Asztalfiók-irodalom címen közreadott sorozata első darabjaként kettő, a második világháború utáni kitelepítést megéneklő két hírverset, azoknak variánsait elemzi, részben folklorisztikai, részben irodalomelméleti szempontból. E közlemény abban kapcsolódik a jelen írást tárgyaló falurajzhoz, hogy a szerző megemlíti, a *Deportálás* című hírverset kötetei adatgyűjtése során Ipolyszakálloson, a helyi krónikából sikerült rögzítenie. (Zalabai 1994a, 23–24. p.) A részben folklorizálódott paraszti költői alkotást aztán nagyvonalúan beillesztette a *Hazahív a harangszó* utolsó, a könyvből kicenzúrázott fejezetébe, mintha az Ipolypásztón is ismert lett volna. (Zalabai 1994b, 68–69. p.) Lehet, hogy az volt, ám Zalabai ezt bizonyító példát nem hoz.

A továbbiakban Zalabai Zsigmond két kötetben megjelent falurajza négy évtized utáni újraolvasása során keletkezett jegyzeteimet kísérlem meg csokorba szedni. Talán érdemes ezt megtenni még akkor is, ha Zalabai kétkötetes falurajzának korabeli recepciója tényleg lenyűgöző.⁵ Ez nyilván annak is betudható, hogy az írói teljesítmény az éppen csak kibontakozófélben lévő szlovákiai magyar néprajzi kutatásokkal szembeni egyre erősödő elvárásoknak is megfelelni látszódik. Sőt!

2.

Először azt nézzük, tárgyszerűen, hogy konkrétan miről is szól a két kötet! Balla Kálmán nem egymás folytatásainak tartja őket, hanem „ikerkönyveknek” (Balla 1986), amivel legfeljebb részben (vagy még úgy sem) tudok azonosulni, s én inkább úgy mondanám, hogy afféle „testvérkönyvek” ezek. Kronológiailag ugyanis egyértelműen az egyik folytatása a másiknak, a szerző ugyanazt, egy Ipoly menti falu, Ipolypásztó *népéletét* kísérli meg bemutatni, ha úgy tetszik, „rekonstruálni”⁶, egyértelműen és elsődlegesen valami-

5 Az akkor megjelent néprajzi bibliográfiámban (Liszka 1988) a két kötetnek 17 visszhangját sikerült számba vennem. Filep Tamás Gusztáv Zalabai-monográfiája, az időközben napvilágot látott egy, összevont kötet visszhangjait is beszámítva, a másod- és harmadközléseket viszont figyelmen kívül hagyva mindösszesen 23 reflexiót tart nyilván. (Filep 2004, 194–196. p.) Ha ehhez hozzáveszünk még két tételt, ami bibliográfiámban szerepel, Filepnél meg hiányzik, akkor minimálisan 25 reflexiót, recenziót vehetünk számba. Amiből a jelzett kötetek tartalmi ismertetésén is túlmutató mondanivalója mintegy tucatnyi szövegnek van. (A teljesség igénye nélkül vö. Balázs 1989; Balla 1986; Bartha E. 1988; Csáky 1984; Dérczy 1985; Dusza 1984; Fehérvári 1985; Kósa 1988; Mányoki 1985; Márkus 1985; Sándor L. 1986; Sándor L. 1987; Tüskés 1985; Tüskés 1987) Itt jegyzem meg, hogy Zalabai monográfiája, Filep Tamás Gusztáv munkájában értelemszerűen a most tárgyalt falurajznak is viszonylag bő teret szentel. (Filep 2004, főleg: 95–112. p.)

6 Amennyiben nem járul hozzá egy -kísérlet toldalék, a „rekonstrukció” kifejezést a néprajzi-történeti munkák esetében csak macskakörmök közé helyezve látom használhatónak.

féle néprajzi szemüvegen keresztül szemlélve. Közben persze azzal főz, amije van. Míg ugyanis a korábbi századokra vonatkozólag alapvetően írásos adatok állnak a rendelkezésére, s azok is hézagosan, addig a második kötet tárgyát illetően már bátran támaszkodhat a szóbeli emlékezetre. Miközben ott is bőven merít az írásos (kéziratoss és publikált) forrásokból is. Ikerkönyvnek – értelemszerűen – akkor lenne nevezhető, ha mindkét kötet tárgya Ipolypásztó lenne ugyanabban az időkeretben, miközben az egyik, mondjuk a régészet, a történettudomány (történeti néprajz!) segedelmével próbálna meg képet festeni tárgyáról, míg a másik a néprajz, a folklorisztika, a dialektológia módszereivel ugyanarról, ugyanakkor. Így viszont, a történetiséget fegyelmezetten szem előtt tartó (történeti) néprajzi-honismereti, szociográfiai munka mindkét kötet. Egymás folytatódásai, nem pedig párhuzamosságai. Kezdődik jóval a mai Ipolypásztó előtti időkkel, amikkel csak a helyszín kapcsolja össze, hiszen az ősrégészeti kutatások eredményeit is számba veszi, amelyek a mai település helyén ezer évvel korábbi régészeti kultúrák virágzásáról tanúskodnak (nota bene: a mai Ipolypásztóhoz az égvilágon semmi közük), majd a történeti források, az először csak szórványosan, majd egyre sűrűbben felbukkanó okleveles adatok, levéltári dokumentumok, nyomtatott híradások segítségével halad az időben. Ezek egy része is a parasztporták számáról, azok adózási hercehurcáiról, a falu népe gazdasági körülményeiről, hitéletéről, háborúk viharairól, hadak és menekültek jövéséről-menéséről szólnak. Utóbbi szempont már csak azért is figyelemre méltó, s erről a későbbiekben majd még lesz szó, mivel Ipolypásztó népessége meglepően konzisztensnek tűnik a maga református hitével, külső betelepülőkkel csak mérsékelten számolhatunk. És mégsem lehet a környezetéből, a másnépi milióból, a szlovák, német, cseh, valamint magyarországi (!) kapcsolatoktól elszigetelten vizsgálni. (vö. Botík szerk. 1988) És Zalabai nem is teszi ezt. Noha!

Noha van azért itt valami kettősség. Miközben Zalabai falurajza keretezett, mert behelyezi a tágabb térség összefüggésrendszerébe, egyszersmind Ipolypásztót némileg mégis kiemeli és izolálja természetes környezetétől. Nem állítom, hogy teljesen negligálja a szlovákokat, de szemléletmódja, célja mégiscsak valamiféle steril magyar világ ábrázolása. Aminek szükségszerűen cselekvő részesei a faluba került szlovákok és csehek is. Valahol írja, hogy a házastársak kiválasztása során a más vallás és más nemzetiség egyaránt határvonalat jelentett. Más nemzetiségűekkel nem keveredtek.

Egyértelmű eufemizmusról van szó ugyanis, hiszen rekonstrukció mint olyan nem lehetséges. „Az élet nem az, amit az ember átélt, hanem az, amire visszaemlékszik, és ahogy visszaemlékszik rá, miközben el akarja mesélni.” Gabriel García Márquez mondata ez, hasonlóakat, jobbra másodkézből, másoknál is olvastam, tehát az is lehet, nem Márquez az ősforrás. Jelen esetben viszont mindegy is. A lényeg, hogy igaz ez a történeti tudományokra is, ahová a néprajzot, etnológiát sorolom. Egy-egy esemény, korszak, jelenség bemutatása mindössze kísérlet lehet az egykori valóság (mi a valóság, az egykori?) kései interpretálására. Miközben, tudjuk, *minden csak vélemény*.

Aztán másutt megjegyzi, s ez a valóság, hogy „a más nemzetiségű rendszerint más vallásút is jelentett” (Zalabai 1985a, 138. p.), tehát mégiscsak a vallás volt a meghatározó. A reformátusok esetében ez nagyjából azt jelentette, hogy a református „kínálatban” valóban csak magyar nemzetiségűek voltak, legalábbis Zalabai „faluja” esetében mindenképpen. A római katolikusok és az evangélikus viszonylatában nem ez volt a helyzet, s e vallási felekezetek körében bizony gyakoriak voltak a nemzetiségileg vegyes házasságok. De erről később majd még részletesebben!

A *Mindenekről számot adok* is, miközben értelemszerűen szinte csak történeti forrásokra támaszkodhat, a falu népéletét ábrázolja az elmúlt évszázadokban. Mondhatni klasszikus történeti néprajzi (vagy ha kissé fennhézjázóbban akarunk fogalmazni: történeti antropológiai) módszerekkel. Időben korunkhoz közeledve, de szintén írásos (nyomtatott) forrásokra támaszkodva kifejezetten néprajzi csemegékkel is szolgál. Beszámol például arról a „kanász hangversenyről”, amely Ipolyságon zajlott 1910-ben és Móra Ferenc egy fantáziadúsan kiszínezett s minden bizonnyal alaposan elferdített karcolatban (*A honti igricek*) állított neki örök emléket. A két neves néprajzkutató, Györffy István és Bartók Béla celebrálásával megvalósult ipolysági esemény, ahová összeverbuválták a térség kanászait, dudásait, hogy mutassák be tudományukat, sok tudománytörténész fantáziáját megmozgatta már, s meg kell mondani, lényegében, éleslátásban voltaképpen nem tudták Zalabait felülmúlni, aki józanul (!) és tárgyilagosan dolgozva a rendelkezésre álló adatokkal biztos kézzel szét tudta szálazni a Móra-karcolat fantáziaelemeit a valóságtól. (Vö. Csáky 2007, 30–35. p.; Kósa 1981; Zalabai 1984a, 233–235. p.) Hogy a témát, a pásztorzenészek ipolysági vetélkedőjét beemelje kötetébe, azt az indokolja, hogy az egyik nyertes egy ipolypásztoi kanász, Csuvara Mihály lett. Hála József, aki negyed évszázaddal később foglalta össze mindazt, amit a témáról eddig mondtak és tudni érdemes, gazdagon dokumentált, tudományosan adatolt áttekintésében valójában a Zalabai által megrajzolt képet támasztja alá. (Hála József–G. Szabó Zoltán 2010, 45–58. p.)

Az imént említett esemény aztán átbillent bennünket a „második kötetbe” (*Hazahív a harangszó*), amely az első világháborút követő időszakot tárgyalja egészen 1945-ig. Mivel meg tudta tenni, ennek az időszaknak a bemutatásánál erőteljesen támaszkodik az emberi emlékezetre, a szemtanúk, kortársak elbeszéléseire, miközben folyamatosan használ egyéb (írásos és nyomtatott) forrásokat is. Noha a birtokban lévő kötetet rossz (?) szokásomhoz híven az első olvasat során is sűrűn láttam el szeljegyzetekkel, huzigáltam alá benne fontos, vagy annak idején (ki emlékszik már rá, hogy miért) fontosnak gondolt sorokat, most több mindenem fennakadt a szemem, hogy no, ezt vajon akkor *miért nem* húztam alá. Csak egy példa. A falu gazdasági ünnepei sorában Zalabai megemlíti az aratóünnepet is, mégpedig a következő megjegyzéssel: a falu gazdáinak körében „a földművelési miniszter század eleji felhívása, mely szerint községenként tartassék meg az új kenyér ünnepe, olyannyira megértésre talált, hogy a második világháborúig egyetlen esztendő sem múlhatott el felettük anélkül, hogy mélt-

tóképpen meg nem ülték volna az aratás ünnepét”. (Zalabai 1985a, 189. p.) És itt meg kell állni egy kicsit. Igaz ugyan, hogy a néprajzi tudományok (etnográfia, folklorisztika, etnológia) már e diszciplínák kibontakozásakor figyelemmel voltak a különféle írásos forrásokra, az illetékes egyházi és világi hatalmaknak a mindenkori népeletet is befolyásoló rendelkezéseire (elég föllapozni a magyar vagy a cseh központi néprajzi folyóiratok, az *Ethnographia* vagy a *Český lid* első, 19. század végi [!] évfolyamait, amelyek tele vannak ilyen közleményekkel), az 1980-as évek elejének éppen éledező szlovákiai magyar néprajzkutatása valahogy mégis inkább az emberi emlékezet szentségének a bűvöletében élt. Az a hiteles, az az autentikus, amit parasztemberek beszélnek el, még akkor is, ha csak hallomásból, szüleik, nagyszüleik meséi alapján. Időbe telt, amíg ezen túl tudtunk lépni. Zalabai ilyen téren (is) megelőzött bennünket. Beszélgetőpartnerei szavahihetőségét ő sem kérdőjelezi meg ugyan (és ez a hitelesség szempontjából akár problematikus is lehet, hiszen csak maroknyi adatközlővel dolgozott), de a tőlük nyert információkat rendre konfrontálja (vagy legalábbis melléjük helyezi) más típusú forrásokból származó adatokkal. Ez az odavetett megjegyzése ezért figyelemre méltó, mivel Darányi Ignác 1899-es miniszteri leiratát jóval később Kovács Ákos ásta ismét elő, s egy, *A kitalált hagyomány* című kötetében megjelent nagyszerű dolgozatának lett kiindulási pontja. Hogy tudniillik az ősinék és népinek tartott szokást az akkori földművelési miniszter találta ki, hogy ezzel is tompítsa a korszak társadalmi és szociális feszültségeit. (Vö. Kovács Á. 2006, 117–193. p.) Nem teljesen stimmel ugyan a dolog, hiszen ezek a szokások a parasztság körében már régebben is ismertek voltak, csak hogy épp akkorra ki is koptak a gyakorlatból, jószerével feledésbe merültek. Darányi tehát ha nem is kitalált, de mindenképpen revitalizált egy régebbi hagyományt, aminek aztán igen élénk utóélete lett. Ilyen messzire viszont most nem mennék el. Az érdeklődőknek Kovács Ákos könyvét tudom ajánlani!

A szerzőnek ehhez a szemléleti frissességéhez még egy adalék, tényleg teljesen a margóra, mivel a könyvekben nem találom nyomát, viszont emlékszem, hogy annak idején mily sokszor kapacitált bennünket, hivatásos néprajzkutatókat, foglalkozunk már az Alsó-Ipoly mente szép, kovácsoltvas paraszti kerítéseivel. („*Micsoda pompás fotóalbum is készülhetne belőle!*”) Számunkra (számomra) viszont akkor a szép paraszti alkotások fából készültek. Legalábbis ami a kerítéseket illeti. E fertőzöttség nyilván a székelykapu-romantikából indult, aztán meg akkoriban fedeztem fel Thain János gyönyörű rajzait a 20. század első fele kisalföldi faragott kapuoszlopairól, s nem értettem, nem éreztem, miért lehet érdekes számomra ez a nyilván polgári ízlést tükröző kovácsoltvaskerítés-történet. Biztatására udvariasan bólogattam, de a kutatásból semmi nem lett. Most meg azt látom, hogy a vaskerítések egyik későbbi generációját, a vascsövekből és -huzalokból kiképzett és egybehegesztett, napsugaras motívumú kerítések vizsgálata is időszerű lenne... És még csak le sem késtünk ezekről a feladatokról!

Zalabai könyveit újraolvasva, személyes beszélgetésekre visszagondolva meglepő, hogy mennyi, az akkori csehszlovákiai magyar néprajzi érdeklődés számára még csak

értelmezni sem tudott meglátása volt, ami talán éppen abból fakadt, hogy nem részesült diszciplináris néprajzi képzésben. Magát a népeletet így nem tudományos mítoszok, babonák, beidegződések mentén szemlélte, hanem a maga józan (nem hinném, hogy sértésnek venné) paraszti eszét használva. Összekapcsol olyan dolgokat (a szóbeliség és az írásbeliség kapcsolódásai), amelyek az akkori néprajzban már megvoltak ugyan, de az akkoriban diplomát szerzett néprajzkutatók tanulmányaik során legfeljebb érintőlegesen találkoztak vele. És nem is vették komolyan. Ne feledjük, a táncházmozgalom hőskora, a folklór újrafelfedezésének a korszaka volt ez, mindenki az élő hagyományhordozók után szaladgált. Természetesen régi stílusú népdalok után kajtatva. És meg is kapták. Ág Tibor szokta mesélni, hogy az eszesebb adatközlők pillanatokon belül megállapították, mi kell „a tanár úrnak”, s repertoárjukat úgy állították össze, hogy az tessék neki. A korabeli kuplékat, operettslágereket, magyar nótákat szépen elhallgatták, noha lehet, hogy azokat szívesebben énekeltek volna. Felemás képet adva ezzel a falvak korabeli (nép)zenei ízléséről. Maguk a kutatók is szelektáltak, eleve. Emlékszem, még egyetemista korunkban egy alföldi faluban voltunk terepkutatási gyakorlaton, ki-ki saját témákat gyűjtött, s milyen gyorsan elterjedt a hír, melyik háznál van „doberdós”, aki csak első világháborús hadi emlékeiről akar beszélni, nehogy betévedjünk, *energiavámpír!*, elvesztegetett idő. Az ilyen házakat kerültük is, messziről. Merthogy nem láttuk beilleszhetőnek az első világháborús katonaemlékeket az általunk (is) konstruált (érthető, ugye, hogy miért nem rekonstruált!?) vagy konstruálni óhajtott hagyományos népi, paraszti kultúrába. Zalabai Zsigmond falurajzának egyik fontos eleme az emberi sorsokat igen hosszú időre meghatározó katonaemlényekre emelt tartópillér. Azóta kihaltak az első világháborús veteránok, s még jó, hogy akadtak Zalabai Zsigmondok, akik az egyéni és lokális emlékezet e tükörcserepeiből ezt-azt megmentettek.

3.

Noha nem összekeverendő a szépirodalmi igényvel megalkotott szociografikus falurajz a szakmai igényességű néprajzi kutatás eredményeivel, mégsem tanulság nélkül való megnézni, hogy Zalabai óta történt-e, s ha igen, milyen elmozdulás a tágabb térség (tehát az Alsó-Ipoly mente) etnográfiai-folklorisztikai-etnológiai kutatása terén. Igen, sok minden, de a tételes szemléltől most eltekintek.⁷ Ugyanis korántsem annyi, amivel különösebben dicsekedni lehet. Igen, történt egy s más, de nem elég...

⁷ A könyvészeti adatolástól itt eltekintek. A téma iránt mélyebben érdeklődőket a Szlovákiai magyar adatbank webes felületén található Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfiához tudom irányítani: <https://adatbank.sk/bibliografia-kategoriak/szlovakiai-magyar-neprajzi-bibliografia/> [utolsó megtekintés: 2023. 10. 02.]

Viszont Zalabai Zsigmond most tárgyalt munkáit nem szabad egybemosni a szak tudományos kutatási eredményekkel. Korábban egyrészt hiányt pótolta, másrészt egészen más volt a célja: az önismeret, a lokális és nemzeti identitás erősítését célozta. Jelen írás szerzőjének szóló ajánlásában, 1985-ben „írói-esszéírói hozzájárulásként” minősítette az első kötetet „társadalomtudományi fogantatású múlt- és önismeretünk mélyítéséhez”. Felfogásom szerint Zalabai falumonográfiája tehát afféle alkalmazott néprajz, mégpedig abban az értelemben, ahogy a (történeti, néprajzi, nyelvi, irodalmi) hagyományok szerepét az író látja és láttatja. Egy dedikációja a *Koszorúk* 38. számozott példányában 1998-ból: *Liszka Józsefnek, aki mint tudományszervező és -irányító az én emberem, sok-sok erőt a Templom építéséhez.* (Zalabai 1998) A *Templom* vélhetően a nemzeti ismereteknek valamiféle tárháza, építése pedig a különféle hungarológiai diszciplínák képviselőinek a szent feladata.⁸ És ez indokolja jelen dolgozat címválasztását is, ami Szabó Zoltán több kiadást is megért, ikonikus kötetére, a *Szerelmes földrajzra* utal, s ennyiből talán világos, hogy nem véletlenül. (Szabó 1942)

4.

Itt tulajdonképpen el is varrhatnám kusza jegyzeteim szegélyét, de nem hagy nyugton még egy kérdés. Amit megválaszolni szintén nem tudok majd, de talán érdemes megfogalmazni. Azt tudniillik, hogy mit is értsünk önismeret alatt? Meddig kövessük, milyen mélységekben a gyökerek szerteágazó futását, a hajszálgyökerekkel eltűnő végtelenségét?

Amikor Zalabai könyvei íródtak, a szlovákiai magyar néphagyománygyűjtés (néprajzi gyűjtést talán túlzás mondani) célja a magyar tradíció dokumentálása, rögzítése, a népi kincsek megmentése stb. volt. Ez abból a szempontból érthető, hogy a saját gyökerek megtalálása, megmentése volt a cél, ami akkor a nemzeti(ségi) megmaradás zálogának tűnt. Zsiga 1985-ös dedikációjában „írói-esszéírói hozzájárulásként” minősítette az első kötetet „társadalomtudományi fogantatású múlt- és önismeretünk mélyítéséhez”. Csak lassan tudatosult, hogy gyökereink lehetnek akár annyira szerteágazóak is, hogy akár más etnikumok kultúrájából is táplálkozhatnak, s attól még ugyanúgy a mieink. Mármint a mi gyökereink. Az önismerethez tisztánlátásra van szükség.

8 A *Templom* mint metafora visszaköszön egyébként komolynak tartott szak tudósok szóhasználatában is. A Hoppál Mihály hatvanadik születésnapjára összeállított ünneplő kötethez egy apró írással magam is hozzájárultam. A könyvbemutatón az ünnepelet megígérte, hogy a hatalmas gyűjteményt becsülettel el fogja olvasni, majd minden egyes szerző közleményére levélben reflektál. Úgy is tette, s nekem egy szóláshasonlat gyökereit firtató írásommal kapcsolatban egyebek közt az alábbiakat írta: „Ilyen apró építőkövekből áll össze a magyar népi kultúra katedrális. Mármint egy hajdanvolt csodapalota, amelyet oly nagy igyekezettel rombol korunk, köztük némely kollégánk is! Te hál' Istennek nem tartozol közéjük.”

Hozzam elő a saját felmenőimet? Azt, hogy anyai nagyanyám, aki egy szót nem tudott szlovákul, de lánykori nevén Szedlár volt, tehát alighanem valamilyen szlovák nyeregkésztető ősök leszármazottja. Az ő anyja leánykori neve Krekuska, apai nagyanyámé meg Bircsák, mindkettő szlovák felmenőkre mutat. Szlovákul egyikük sem tudott. Apai nagyapám Liszkeinak született, aztán a sok testvér közül egyedül neki valahol, a hivatalok útvesztőiben, hivatalnokok trehányságának vagy rosszindulatának „köszönhetően” lekopott a nevét záró i betű. Így lettünk Liszkák. A Liszkai meg alighanem a Ruttkai közeli Liszkóból való származásra utalt, s a török utáni kolonizációk során kötöttek ki liszkai (ad notam: rozsnjai) szlovák eleink a Kisalföldön. A család ma magyar, kétségtelenül. De tagadjam meg őseimet, vágjam el gyökereim egy részét, és kizárólag anyai nagyapám Vincze vezetéknevére támaszkodva magyarkodjak?

Nyilvánvaló, hogy amennyire összetett lehet egy családfa (És mindegyik az. Jobb, ha belátjuk: mindegyik!), ennél még összetettebb egy-egy közösség összetétele mind történetileg, mind földrajzilag, mind társadalmilag szemlélve. Igen, az a bizonyos szivárvány érvényes az egész emberi kultúrára, kezdve a kisközösségekkel, majd a regionális kultúrákon át egészen a globálissal bezárólag.

Az 1980-as évek végén a kisalföldi, konkrétan a dunaszerdahelyi, érsekújvári, komáromi és galántai járási múzeumok etnográfusai (kiegészülve külső munkatársakkal) egy nagy közös, A Kisalföld hagyományos gazdálkodása című, hosszú távú kutatási programba kezdtünk, aminek végeredményeként a térség hagyományos gazdálkodásának változásait szándékoztunk megragadni a 20. század első felében. Négy kutatási pontot jelöltünk ki (Gúta, Leléd, Negyed/Vágfarkasd és Vásárút), amelyek a térség magyar falvainak mintegy prototípusai kerültek a listára. Most a második, az Alsó-Ipoly mentén található Leléd település az izgalmas számunkra, ennek lakossága az 1980-as népszámlálás adatai alapján⁹ 394 magát magyarnak és 23 szlováknak valló személyből állt. Jogos volt tehát a feltételezés, hogy egy kifejezetten magyar jellegű, Kisalföld-peremi településsel lesz dolgunk, amelynek kapcsolódásai mind a síkvidék, mind a dombos területek irányában feltételezhető, s ráadásul (ami – teszem hozzá most – Zalabai „faluját”, Ipolypásztót is jellemzi) a Palócföld peremvidékén fekszik. A terepmunka első napjaiban az az igazság, hogy a szlávosan hangzó családnevek (mint például a *Hruska*, *Majerszki*, *Szliva*, *Szolnik*, *Sztruhár*, *Zvoncsár*) nem szúrtak szemet, de a Nagy Endre földrajzinév-gyűjtése során fölbukkant szlovákos hangzású dülőnevek (mint amilyen a *Banyadolina*, *Barina*, *Dolina*, *Dóna*, *Dubák*, *Kopanyica*, *Misadolina*, *Préholá*, *Ribni*, *Rigla*, *Sztari humnya*, *U[h]lislzka*, *Záhumnya*) már nagyon is feltűntek. Lassan kiderült, hogy a terepmunkára való felkészülésünk nem volt eléggé körültekintő. A kapcsolódó szakirodalom Lelédet egészen a 19. század végéig szlovák település-

9 Vö. <https://telepulesek.adatbank.sk/telepules/leled-lela/> [utolsó megtekintés: 2023. 09. 22.]

nek mondja, ami fölött lazán átsiklottunk, majd ezt később, a jelzett terepkutatás időszakában a szlováknak nem beszélő idős adatközlőink is alátámasztották. Kiderült, hogy gyerekkorukban, tehát a 20. század elején az ő nagyszüleik egymás közt még *tótul* beszéltek. (Vö. Liszka szerk. 1994, 9–19. p.) Novák László Ferenc későbbi levéltári kutatásai pedig azt igazolták, hogy a térség szlovák lakossága (nem csak Lelédre, hanem Bajtára, Helembára, a mai Magyarországon található Ipolydamásdra és folytathatnám) belső telepítések nyomán felső-magyarországi megyékből a 18. század elején került az Alsó-Ipoly mentére. (Vö. Novák 2014) Anélkül, hogy tudnám a választ, a kérdés felvethető: az ezeken a településeken rögzíthető népi kultúra vajon magyar, vagy szlovák?

Irodalom

- Balázs Géza 1989. Zalabai Zsigmond: Mindenéről számot adok; Hazahív a harangszó. *Kortárs*, 33. évf. 4. sz. 166–168. p.
- Balla Kálmán 1986. Történelmi keresztmetszet. Zalabai Zsigmond: Hazahív a harangszó. *Hét*, 31. évf. 15. sz. 10. p.
- Bartha Ákos 2014. A népi szociográfia elmélete és gyakorlata: Kovács Imre és A néma forradalom. *Szociológiai Szemle*, 24. évf. 2. sz. 116–138. p.
- Bartha Elek 1988. Zalabai Zsigmond: Mindenéről számot adok. Hazahív a harangszó. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*, 25. évf. (1987–1988), 255–257. p.
- Bónis György 1941. Egyke és jogszokás a Garam völgyén. *Társadalomtudomány*, 21. évf. 3. sz. 288–309. p.
- Borbély András 2023. Határkonfliktusok. Megjegyzések az irodalmi szociográfia elméletéhez. *Újszem*. Lásd: <https://ujszem.org/2023/04/11/hatarkonfliktusok-megjegyzesek-az-irodalmi-szociografia-elmeletehez/> [utolsó megtekintés: 2023. 09. 17.]
- Botík, Ján (szerk.) 1988. *Hont. Tradície ľudovej kultúry*. Banská Bystrica, Osveta.
- Csáky Károly 1984. Értékes számadás. Zalabai Zsigmond faluszociográfiájáról. *Hét*, 29/47 10. p.
- Csáky Károly 2007. Néprajzkutatások, kutatók és gyűjtemények Hontban. Dunaszerdahely, Liliium Aurum.
- Dérczy Péter 1985. Zalabai Zsigmond: Mindenéről számot adok. *Kortárs*, 29. évf. 5. sz. 164–165. p.
- Duba Gyula 1974. *Vajúdó parasztvilág. Jelentés a Garam mentéről*. Bratislava, Madách.
- Dusza István 1984. A megtalált történelmi idő. Zalabai Zsigmond: Mindenéről számot adok. *Új Szó. Vasárnapi kiadás*, 17. évf. 46. sz. (1984. november 16.), 11. p.
- Erdész Ádám szerk. é. n. [1993]. *Ifjúság és falukutatás. Válogatás a Magyar Szemle kötetéből*. h. n.: é. n. [Budapest, Tevan].
- Fehérváry Magda 1985. Zalabai Zsigmond: Mindenéről számot adok. *Szabad Földműves*, 36. évf. 8. sz. 6. p.
- Filep Tamás Gusztáv 2004. *Zalabai Zsigmond 1948–2003*. Dunaszerdahely, Nap Kiadó.
- Gál Sándor 1980. *Mesét mondok, valóságot*. Bratislava, Madách.

- Hála József–G. Szabó Zoltán 2010. „Dudásoknak, kanászoknak közbül, közbül...” A dudáról és dudásokról az ipolysági kanászhangverseny századik évfordulója alkalmából. Budapest, Timp Kiadó.
- Kiliánová, Gabriela 2000. František Šujanský ešte raz. Krátka úvaha k dejinám slovesnej folkloristiky a jej cieľom. In Profantová Zuzana (szerk.): *Na prahu milénia. Folklór a folkloristika na Slovensku*. Bratislava, ARM 333 pre MK SR, 132–139. p.
- Kósa László 1981. Furulyával, dudával... Bartók Béla és Györffy István közös néprajzi gyűjtőúton. *Vasárnapi Új Szó*, 14. évf. 33. sz. 11. p.
- Kósa László 1988. Zalabai Zsigmond: Hazahív a harangszó. *Hungarológiai Értesítő*, 10. évf. 1–2. sz. 301. p.
- Kósa László 2001. *A magyar néprajz tudománytörténete*. Második, javított, bővített kiadás. Budapest, Osiris. /Osiris Tankönyvek/
- Kovács Ákos 2006. *A kitalált hagyomány*. Pozsony, Kalligram Kiadó.
- Kovács Imre 1989. *A néma forradalom. A néma forradalom a parlament és a bíróság előtt*. Kántor Zsolt szerk. Budapest, Cserépfalvi–Gondolat–Tevan.
- Liszka József 1986. *Ágas-bogas fa. Néprajzi ismeretek alapfokon*. Bratislava, Madách.
- Liszka József 1988. *Bibliografia etnografie a folkloristiky maďarskej národnosti na Slovensku. Od začiatku 19. storočia do konca roku 1986. A szlovákiai magyar nemzetiség etnográfiai és folklorisztikai bibliográfiája. A 19. század elejétől 1986 végéig*. Bratislava, Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete–Csemadok KB.
- Liszka József 1990. *Magyar néprajzi kutatások Szlovákiában. 1918–1938*. Bratislava, Madách. /Új Mindenes Gyűjtemény Könyvtára/
- Liszka József 2016. Néprajzi vonatkozások Majer István népnevelő munkáiban. In uő: *Határvidekek. Határok és határtalanságok az összehasonlító folklorisztika és etnológia szempontjából*. Komárom–Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 361–365. p.
- Liszka József (szerk.) 1994. *Leled hagyományos gazdálkodása a XX. század első felében*. Dunaszerdahely–Komárom, Lilium Aurum Kiadó–Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság. /Népmiszereti Könyvtár, 8./
- Majer István 1861. Kürthön hogyan tanítják a honismét, s Kürth ismertetése. *István bácsi nap-tára 1861-re*. Pest, 75–90. p.
- Mányoki Endre 1985. Szembenézve a történelemmel. *Könyvvilág*, 30. évf. 1. sz. 11. p.
- Márkus Béla 1985. Zalabai Zsigmond: Mindenekről számot adok. *Kritika*, 14. évf. 6. sz. 36–37. p.
- Novák László Ferenc 2014. Alsó Ipoly népe a 18. században. *Acta Ethnologica Danubiana* 16. Komárom–Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 49–94. p.
- Révay József, gróf 1942. *Kisnemesek Tajnán. Adatok egy felvidéki falu és egy társadalmi réteg történeti monográfiájához*. [Budapest], MEPHOSZ.
- Sándor Eleonóra 1989. Utószó. In *Putz Éva: A kolonyi lágzi*. Bratislava, Madách Kiadó, 147–160. p. /Új Mindenes Gyűjtemény Könyvtára/
- Sándor László 1986. Zalabai Zsigmond: Mindenekről számot adok. *Honismeret*, 14. évf. 1. sz. 63–64. p.
- Sándor László 1987. Zalabai Zsigmond: Hazahív a harangszó. *Honismeret*, 15. évf. 2. sz. 69–70. p.
- Slavkovský, Peter 2012. *Slovenská etnografia. Kompendium dejín vedného odboru*. Bratislava, VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied–Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied.

- Sütő András 1970. *Anyám könnyű álmot ígér. Naplójegyzetek*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.
- Szabó Zoltán 1942. *Szerelmes földrajz*. Budapest: Nyugat, 202 p.
- Tipary László 2003. *El kell menni katonának... Mesélnék a régi katonafüzetek*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum.
- Tüskés Tibor 1985. Zalabai Zsigmond: Mindenekről számot adok. *Forrás*, 17. évf. 7. sz. 85–86. p.
- Tüskés Tibor 1987. Egy példamutató falurajz. Zalabai Zsigmond: Hazahív a harangszó. *Forrás*, 19. évf. 2. sz. 87–88. p.
- Urbancová, Viera 1987. *Slovenská etnografia v 19. storočí. Vývoj názorov na slovenský ľud*. Martin, Matica slovenská.
- Varga Rózsa–Patyi Sándor 1972. *A népi írók bibliográfiája. Művek, irodalom, mozgalom 1920–1960*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Zalabai Zsigmond 1984a. *Mindenekről számot adok*. Bratislava, Madách.
- Zalabai Zsigmond 1984b. „Lakodalom van a mi utcánkban”. *Ipolypásztói lagzis szokások és népdalok 1–2. Irodalmi Szemle*, 27. évf. 9. sz. 830–843., 10. sz. 910–925. p.
- Zalabai Zsigmond 1985a. *Hazahív a harangszó. Ipolypásztó népelete 1918–1945*. Bratislava, Madách.
- Zalabai Zsigmond 1985b. Ipolypásztó ünnepei. In *Madách Naptár 1986*. Bratislava, Madách, 143–149. p.
- Zalabai Zsigmond 1988. *Mindenekről számot adok – Hazahív a harangszó*. Bratislava, Madách.
- Zalabai Zsigmond 1994a. Asztalfiók-irodalom I. Gondolatok két hírvers nyomán. *Tiszatáj*, 48. évf. 5. sz. 19–25. p.
- Zalabai Zsigmond 1994b. Asztalfiók-irodalom II. „Csak bujdosók, csak vándorok vagyunk”. *Tiszatáj*, 48. évf. 6. sz. 62–73. p.
- Zalabai Zsigmond 1998. *Koszorúk*. Dunaszerdahely, Csemadok Területi Választmánya.
- Zalabai Zsigmond (szerk.) 1977. *A Csallóköztől a Bodroghöz*. Bratislava, Madách.

JÓZSEF LISZKA

LOVING VILLAGE STUDIES. AN ETHNOLOGIST'S MARGINAL NOTES TO ZSIGMOND ZALABAI'S VILLAGE STUDIES

The study comments on two books of village studies by Zsigmond Zalabai (*Mindenekről számot adok* [I Recount Everything], *Hazahív a harangszó* [The Bells Call Me Home]) and other writings related to the topic, mainly from the perspective of ethnology (and its related disciplines). On the one hand, it attempts to place the historical and ethnographic tableau drawn by Zalabai in the context of country and landscape descriptions of similar perspective and method in historical terms (from the 18th century to the present day), and on the other hand, it examines what concrete lessons the data and observations published by Zalabai and the author's attempts to interpret them can provide for traditional ethnography, comparative ethnology, or cultural anthropology.